

Martin Heidegger

UBOŠTVO

K nekemu osnutku spisa o zgodovinskih periodah Zahoda zapiše Hölderlin tele vodilne besede:

»Pri nas se vse osredinja na duhovno, ububožali smo, da bi obogateli.«
(III³, 621.)¹

317

Te besede so bile zapisane nekako na prehodu iz 18. v 19. stoletje. Mnenje, da govori Hölderlin o svoji lastni sedanjosti, je tako samoumevno, da se skoraj sramujemo to še posebej pripomniti. Saj Hölderlin vendar pravi: *»Pri nas se vse osredinja na duhovno.«* Ali ta *»pri nas«* v reku meri zgolj na Nemce in meri ta *»nas«* tu na nas, današnje pretekle evropske zgodovine, iz časa Hölderlinovega življenja? O tem ne moremo odločiti kar takoj in zlahka. Vemo pa, da Hölderlin, ko govori o zgodovini, pri čemer stalno meri na Zahod, misli v dolgih obdobjih. Ko pravi *»zdaj«* in nas imenuje *»nas«*, torej ne meri na historični čas trenutka, v katerem stavek zapisuje in ki ga lahko datiramo; potemtakem z *»nas«* meri tudi nase, vendar *»sebe«* ne kot historično ugotovljivo osebo, temveč *»sebe«* kot tistega pesnika, ki se s pesnjenjem zavihti nad, čez *»lastni čas«* in graja *»leta narodov«* (*Nemcem / An die Deutschen*, IV, 133) in tako z grajo ošinja [sinnt] to, kar se godi v skritem zahodne zgodovine, česar pa nikoli ne moremo razbrati iz historično ugo-

¹ »Es konzentriert sich bei uns alles auf's Geistige, wir sind arm geworden, um reich zu werden.«

---

tovljivih danosti. Zato Hölderlinove besede verjetno niso bile rečene o času in za čas, v katerem so bile zapisane, in zato je tudi čas, v katerega so pisane, drug kot čas historičnega datuma, razločnega mesta, kronološko znanega stoletja.

Hölderlin pravi: »Pri nas se vse osredinja na duhovno, obubožali smo, da bi obogateli.« Ta izrek lahko razumemo v njegovi vsebini in daljnosežnosti le, če vemo, kaj Hölderlin misli, ko pravi »duhovno«.

»Duhovno« je vendar tisto iz duha po duhu določeno. Toda kaj je »duh«?

Dolgo izročilo mišljenja hrani kar nekaj odgovorov na to vprašanje. Pravijo: Duh je nasprotje snovi. Duhovno je, zoperstavljeno materialnemu, nematicialno. Toda ta določitev duha in duhovnega obvisi v golem zanikanju snovi in snovnega. Več povedo že grška beseda πνεῦμα, latinska beseda *spiritus* in francoska beseda *l'esprit*. Nematicialno je pnevmatično in spiritualno. To pomeni: duh je delujoča moč razsvetljenja in modrosti, grško σοφία [der σοφία]. To substancionalno bistvo duha je bilo preiščljeno v teološko-filozofski spekulaciji krščanske Cerkve o Božji troedinosti; za zahodno rimsko Cerkev je bilo merodajno Avguštinovo delo *De trinitate*; v vzhodni Cerkvi je bil razvoj drugačen; še zlasti pri Rusih se je razvil nauk o sveti Sofiji. Ta je v ruski mistiki še danes živ na način, ki si ga komaj moremo predstavljati. Delovanje duha kot vseobvladujoče moči razsvetljenja in modrosti (sofija) je »magično«. Bistvo magičnega je prav tako nejasno kot bistvo pnevmatičnega. Vemo, da je teozof in filozof Jakob Böhme – görliški čevljar, najtišji vseh čevljarjev, kot so ga imenovali – v luči² čevljarske krogle³ prepoznal magično in ga mislil kot pravoljo. Böhmejev nauk o božji sofiji (teozofiji) je bil v Rusiji znan že v 17. stoletju. Rusi so takrat govorili o svetem cerkvenem očetu Jakobu Böhmeju. Ta vpliv je bil v Rusiji obnovljen na začetku 19. stoletja, hkrati z močnim učinkovanjem Hegla in Schellinga (Vladimir Solovjov). Zato še zdaleč ni pretirano, če rečem da to, kar se danes jemlje kratkovidno in napol preiščljeno, le »politično« in celo grobo politično ter se imenuje ruski komunizem, prihaja iz

² am Licht.

³ Steklena krogla, napolnjena z vodo. Uporabljali so jo kot lečo, ki je usmerjala luč svetilke. (Op. prev.)

---

duhovnega sveta, o katerem komajda kaj vemo, da ne omenjam tega, da že pozabljamo misliti to, kako tudi *grobi* materializem, osprednjost komunizma, sam ni nič materialnega, temveč nekaj spiritualnega in je tako duhovni svet, ki je lahko izkušen ter v svoji resnici in neresnici nešen le v duhu in iz duha.

Duh pa ni le delujoča volja kot substanca, ampak je obenem, predvsem od Descartesa dalje, skozi ves novi vek mišljen kot samozavest, tj. kot subjekt in kot intelekt, um, razum, nadrejen duši ali izravnani z dušo ali zoperstavljen duši kot principu življenja v smislu zgolj vitalnega in telesnega (prim. Klagesovo tolmačenje Nietzscheja: duh kot sovražnik duše; duh kot »razum«; pri tem sta pozabljena pnevmatično in spiritualno, ki ju je Nietzsche dobro poznal). Bistvo duha je pravoljja, ki hoče samo sebe; volja pravolje je mišljena bodisi kot substanca bodisi kot subjekt bodisi kot edinost obeh. Na te bolj ali manj utečene, a povsod gospodujoče predstave o bistvu duha – gre za predstave metafizike – smo morali na kratko spomniti, da bi bili lahko pozorni na to, kaj pomeni, da Hölderlin bistvo duha misli čisto drugače.

Kaj je za Hölderlina duh? V čem po njegovem počiva duhovno? Kaj pomeni: da se pri nas vse osredinja na duhovno?

319

Približno iz istega časa kot omenjeni rek izvira tudi Hölderlinov filozofski zapis, iz katerega povzemamo naslednje stavke (<O RELIGIUM> III³, 263):

»Niti samó iz sebe niti zgolj iz predmetov, ki ga obdajajo, človek ne more izkusiti, da je več kot strojni pogon, da je v svetu duh, bog, a vendar [on to lahko izkusi] v živahnejšem, nad potrebo vzvišenem odnosu, v katerem je <on> s tem, kar ga obdaja.«

Kateri je ta vzvišeni odnošaj [Beziehung], v katerem je človek s tem, kar ga obdaja? V izkušnji te odnosnosti izkušamo duha in duhovno. Hölderlin o tem odnošaju ne pove nič natančnejšega, – zato moramo mi, prihajajoč mu naproti, poskušati misliti ga jasneje. Odnošaj ni usmerjen na predmete, pravi Hölderlin, to ni razmerje subjekta do objektov, ki [je] najčešče določeno z [gospodujočo] potrebo, kolikor so predmeti to, kar obdelujemo in uporabljamo za določene namene in cilje, da bi zadostili potrebam, ki jih v nas vzbudi nuja.

Človek je nastanjen v odnošaju do tega, kar ga obdaja. Ta odnošaj je vzvišen nad razmerjem subjekta do objekta. »Vzvišen« tu ne pomeni le: nad tem lebdeč, temveč: segati v visokost, o kateri Hölderlin enkrat pravi: človek – še zlasti pesnik – lahko tudi »pade« v visokost. Višina te visokosti vzvišenega je zato obenem globina. Vzvišeni odnošaj cilja na to, kar presega vse predmete in človeka ter obenem vse to nosi. In kaj je to? Hölderlin tega ne pove; zato moramo to sami lastnostno misliti, tj. dopesniti [hinzudichten]. To, kar nas sicer obdaja, posamične predmete (= objekte), imenujemo tudi bivajoče, ki je. Vendar ta »je« na bivajočem sam spet ni nekaj bivajočega, temveč to, kar vse bivajoče šele dopušča biti BIVAJOČE [Seyendes] ter ga zato ograjuje in obdaja. To imenujemo Seyn, BIT.⁴ Vzvišeni odnošaj, v katerem je človek, je odnošaj BITI do človeka, in sicer tako, da je BIT sama ta pritegljaj [Beziehung], ki priteguje k sebi [an sich zieht] bistvo človeka kot tisto bitje, ki je v tem odnošaju nastanjeno in ga, nastanjeno v njem, varuje in naseljuje. V odprtosti tega odnošaja BITI do človeškega bitja [Wesen: bistva] izkusimo »duha« – duh je to iz BITI in bržkone za BIT vladajoče.

320 Hölderlinov rek pravi: »Pri nas se vse osredinja na duhovno.« To zdaj pomeni: dogodeva se osredinjanje, tj. zbiranje BITI v odnošaj do našega bistva. To osredinjanje je center, srca, ki je povsod kot sreda kroga katerega periferije nikjer ni.

»Pri nas se vse osredinja na duhovno« – to ni nikakršno historično zatrdjevanje kakega dejstva tedanjega časovnega položaja, temveč misleč-pesneče imenovanje v BITI sami skritega dogodja, ki sega daleč v prihodnje. Zaslutiti ga morejo le redki ali pa morda edinole ta, ki ga upoveduje in misli.

Isti značaj pesniške izjave ima tudi to, kar sledi prvemu delu reka »Pri nas se vse osredinja na duhovno, obubožali smo, da bi obogateli«. Kaj pomeni »ubog«? V čem je bistvo uboštvu? Kaj pomeni »bogat«, tako da šele v uboštvu in z njim obogatimo? »Ubog« in »bogat« v običajnem pomenu zade-

---

⁴ S tradicionalno nemško besedo Seyn Heidegger označuje svojo nemetafizično rabo. V prevodu njegovega besedila *Evropa in nemška filozofija*, (Phainomena 11/12, 1995, str. 132, –) sem v ta namen uporabil starocerkvenoslovanski izraz byt. V tem besedilu besedo in njene izvedenke označujem z MALIMI TISKANIMI ČRKAMI, Seyn – BIT, Seyendes – BIVAJOČE, seyn – BITI, sey – JE.

---

vata lastnino, imetje. Uboštvo je ne-imetje, in sicer pogrešanje nujnega [des Nötigen]. Bogastvo je ne-pogrešanje nujnega, imetje, ki presega tisto nujno. Bistvo uboštvu pa vendarle temelji v *birri*. *Birri* [sey] resnično ubog pove: *Birri* tako, da ničesar ne pogrešamo, razen če *JE* [sey] nenujno [Unnötige].

Resnično pogrešati pomeni: ne moči *Birri* brez nenujnega in tako ravno pripadati edino nenujnemu.

Toda kaj je nenujno? Kaj je nujno? Kaj pomeni nujen? Nujno je, kar pride iz nuje skoz nujo. In kaj je nuja? Bistvo nuje je glede na temeljni pomen besede prisila. Nujnostno in nujno in nujojoče [Nötigende] je prisiljujoče, tisto prisiljujoče namreč, ki v našem »življenju« prisiljuje potrebe, da ga ohranjajo in nas prisiljuje izključno v zadovoljevanje teh potreb.

Nenujno je to, kar ne izhaja iz nuje, tj. prisile, temveč iz prostega [aus dem Freien].

A kaj je prosto? Glede na opozarjajoče rekanje naše najstarejše govornice je prosto, *frī*, nekrateno, Unverletzte, nepoškodovano, to, čemur je prizaneseno, das Geschonte, česar ne jemljemo v rabo. »Sproščati«, »freien«, izvorno in lastno pomeni: prizanašati, puščati, da nekaj počiva v svojem lastnem bistvu, prek obvarovanja. Obvarovanje, Behüten, pa je: držati bistvo v varstvu, v katerem to ostane le, če sme počivati v vračanju k lastnemu bistvu. Obvarovanje je: stalno pomagati v to počivanje, pričakovati ga. Šele to je dogodevajoče bistvo prizanašanja, ki se nikakor ne izčrpa v negativnosti nedotikanja in golega ne-uporabljanja.

V lastnostnem prizanašanju temelji sproščanje. S-proščeno je tisto, kar je dopuščeno [Gelassene] v svoje bistvo in obvarovano pred prisilo nuje. Sproščujoče prostosti nujo žc vnaprej odvrne ali preobrne. Prostost je preokrenjanje [Wenden] nuje.⁵ Le v svobodi in njenem sproščanju, ki prizanaša, vlada nujnost. Če torej premišljamo bistvo svobode in nujnosti, potem nujnost nikakor ni, kot meni vsa metafizika, nasprotstvo svobode, temveč je edinole svoboda v sebi preokrenjenje nuje, Not-wendigkeit.

⁵ »Das Freie der Freiheit wendet zum voraus die Not ab oder um. Die Freiheit ist das die Not Wenden.«

Metafizika gre celo tako daleč, da s Kantom uči, kako je nujnost, namreč prisila najstva in golo prisiljevanje obveznosti zavoljo obveznosti, resnična svoboda. Metafizično bistvo svobode se dovrši s tem, da postane svoboda »izraz« nujnosti, iz katere se volja do moči sama hoče kot *edina* dejanskost in kot življenje. V smislu volje do moči npr. Ernst Jünger (*Der Arbeiter*, str. 57) zapiše: »K značilnostim svobode spada gotovost, da se udeležujemo najnotrajnejše kali časa – gotovost, ki čudežno pospeši dejanja in misli in v kateri prepoznamo svobodo storilca kot poseben izraz nujnega.«

Toda, če obrat [Umkehr] globlje premislimo, je zdaj vse obrnjeno. Prostost je nujnost, kolikor je tisto sproščujoče, z nujno ne iznujano ne-nujno.*

Ubožnost, Armseyn, pomeni: ničesar ne pogrešati, saj JE [scy] nenujno – ničesar pogrešati kot prsto-sproščujoče.

Vsekakor: kar pogrešamo, tega si ne moremo prisvojiti, namreč tako, da bi si pogrešano utegnili lastiti. Nimamo *mi* tega, kar pogrešamo, ampak ima pogrešano nas. Lahko nas ima celo tako, da naše bistvo visi [hängt an] edinole na pogrešanem, ker pripada edinole njemu, ker mu je nekoč (venomer in v prihodnje) prigradeno [vereignet].

Ubožnost – pogrešati edinole nenujno, tj. nekoč pripadati prsto-sproščujočemu, tj. biti v odnošaju do sproščujočega.

Zdaj pa je BIT, ki vse bivajoče vselej in venomer dopušča biti kar je in kot je, prav zato tisto sproščujoče, kar sleherno pušča počivati v njegovem bistvu, tj. mu prizanaša [es schont].

Če je bistvo človeka lastnostno nastanjeno v odnošaju do sproščujoče BITI do človeka, tj. če človeško bitje pogreša nenujno, potem je človek v pristnem smislu postal ubog.⁶

---

* »Die Freiheit ist Notwendigkeit, insofern das Freie, nicht durch die Not Genötigte das Un-nötige ist.«

⁶ »Wenn das Wesen des Menschen eigens in der Beziehung des freienten Seyns zum Menschen steht, d.h. wenn das Menschenwesen das Unnötige entbehrt, dann ist der Mensch im eigentlichen Sinn arm geworden.«

Hölderlin pravi: »Pri nas se vse osredinja na duhovno, obubožali smo, da bi obogateli.« Osredinjenje na duhovno glede na povedano pomeni: zbrati se na odnošaj BITI do človeka in zbrano stati v njem.

Obubožali smo, da bi obogateli. Obogatitev ne sledi ubožnosti kot posledica vzroku, temveč je lastnostna ubožnost v sebi bogatost.⁷ S tem ko iz ubožstva ničesar ne pogrešamo, že vnaprej vse imamo, nastanjeni smo v preobilju bitri, ki že vnaprej prekaša⁸ vse nujojoče nuje [Notdurft].

Kakor je svoboda v svojem sproščujočem bistvu v vsem to, kar nujno žc vnaprej obrne, nujnost, tako je ubožnost kot ne-pogrešanje-ničesar razen nenujnega v sebi tudi že bogatstvo [Reichsein].

S tem ko se pri nas vse osredini na duhovno, se dogodi ubožnost. Na to je uglašeno človekovo bistvo, človeško bitje, Menschenwesen. Uboštvo je temeljni ton tega še skritega bistva zahodnih narodov in njihovega poslanja [ihres Geschickes].

Uboštvo je žalujoče veselje nikoli BITI dovolj ubog. V tem tihem nemiru počiva njegova dopuščenost, Gelassenheit, spokojnost, ki je vajena prebolevati vse nujnostno.

Prava nevarnost nuje in časov stiske je v tem, da zaradi nuje same preprečijo izkusiti *bistvo* nuje in iz tega bistva dojeti namig, preboleti nujo.

Nevarnost lakote, na primer, in skopih let – čc gledamo na celoto in tisto lastnostno zahodne usode – nikakor ni v tem, da bo morda umrlo veliko ljudi, temveč da ti, ki se prebijejo, živijo le še, da jedo, zato da bi živeli. »Življenje« se vrti okrog sebe v lastni praznini, ki ga oblega v podobi komajda opaženega dolgočasja, ki ga pogosto ne priznamo. V tej praznini čclovek premine. Ne vidi poti, na kateri se uči bistva ubožta.

Obubožali bomo v tem, kar nas kot usoda zgodovinskega sveta čaka pod

⁷ »Wir sind arm geworden um reich zu werden. Das Reichwerden folgt dem Armseyn nicht nach wie Wirkung der Ursache, sondern das eigentliche Armseyn ist in sich Reichseyn.«

⁸ überströmt

---

neustreznim imenom »komunizem«. Ubogi *smo* le, če se pri nas vse osredini na duhovno.

Le če bodo evropske nacije uglašene na temeljni ton uboštva, bodo postale bogati narodi Zahoda, ki ne propade in ne more zatoniti, ker sploh še ni vzšel. Pričetek njegovega vznika prej počiva v tem, da se njegovi narodi – še le vzajemno prebujajoč se v bistvu – naučijo vedeti bistvo uboštva, tako da bi lahko BILI ubogi.

V ubožnosti se komunizmu nismo ognili in ga obšli, ampak smo ga prekosili v njegovem bistvu. Le tako ga bomo zmogli resnično preboleti.

Pot je dolga. A vendar je še večja kot ta dalja nezmožnost resnično misliti in skrbno prisluhniti že mišljenemu in povedanemu ter iz tega zaslišati edino in nekočno ter slišano preobraziti v vedenje.

Vojne ne morejo odločiti zgodovinskih poslanj, ker že počivajo na duhovnih odločitvah in prav na njih zakrnijo. Tudi svetovne vojne tega ne morejo. Vendar lahko one same in njih izid postanejo narodom povod, ki sproža premišljanje. To pa izvira iz drugih virov. Ti morajo pričeti vreti iz lastnega bistva narodov. Zato potrebujemo samopremišljanje v vzajemnem pogovoru narodov.

*Pregledal Vid Snoj
Prevedel⁹ Aleš Košar*

⁹ Gre za predavanje predavano 27. junija 1945 v ožjem krogu poslušalcev (Forsthaus Burg Widenstein, Hausen). Heidegger je ob omenjeni Hölderlinov navedek v rokopis zapisal: »Zakaj sem ravno v tem trenutku svetovne zgodovine za nas izbral ta rek, da bi ga pojasnil, mora postati jasno iz pojasnjevanja samega.«

Poudarjeni oglati oklepaji v drugem citatu Hölderlina so Heideggrovi, uporablja III. Hellin-grathovo izdajo Hölderlinovih del iz leta 1943.

Prevedeno iz HEIDEGGER STUDIES, zv. 10, str. 5–10. Tekst bo z naslovom *Das Wesen der Frage. Eine Reihe von Manuskripten zum Ereignis (1943/44)* izšel v 73. zvezku HGA *Zum Ereignis-Denken, K mišljenju-dogodja*.
